

רב [ילדי] הקהילה

רבנות קהילה היתה מאז ומעולם תפקיד של "שררה". הפוסקים דנים האם יגור יכול להיות רב קהילה, כיוון שזהו תפקיד של שררה. לא תמיד הצליחו הרבנים בדרכם, אבל חלק מרכזי מהשפעת הרב היה על ידי רוממתו מעל הקהילה.

בעשרות השנים האחרונות, וביתר תוקף בעשר השנים האחרונות, חלה דרך חדשה של רבנות שאיננה מעל הקהילה אלא בתוך הקהילה (ניצנים שלה, בצורה בודדת, היו גם בעבר היותר רחוק). הדרך של "מעל הקהילה" מתאימה כשהקהילה מחפשת דמות, שההשראה שלה והמורמות שלה היא הנותנת את הפאר ואת העוז לקהילה. אולם, דור דור ודורשיו, וקהילות רבות מבקשות להן רב שיהיה חלק מהן, אולי רב שיהיה גם "חבר". במבט הראשוני נראה כי מדובר בציבור שאיננו רוצה לקבל סמכות ואיננו רוצה לקבל מרות. אולם, במבט עמוק יותר, מדובר פעמים רבות על ציבור שצמא לקשר אישי יותר; על ציבור שרוצה דמות מנהיגה, אך עם זאת דמות קרובה, דמות חברה.

במסגרת הזו, השנייה, ישנו גם פן נוסף, חשוב מאין כמוהו - הילדים. אם ילדים יכלו בעבר לשבת ולספוג מאווירת ההוד וההדר; ממראהו של הרב, שרוממות ועוצמה מוקרנות ממנו, הרי שכיום, פעמים רבות, כוכבי כדורגל או כוכבי טלוויזיה - מושכים יותר. אם בעבר יכלו ילדים לשבת בשיחה שאינם מבינים ממנה מאומה, ולספוג מאווירת הקדושה של הרב ושל הציבור השותה בצמא את דבריו, דומה שכיום פעמים רבות ילדים נסים מתחילת השיחה ועד סופה.

ב"ה זכיתי לכהן בקהילת אלון שבות דרום, קהילה של תלמידי חכמים; קהילה של תורה ושל קדושה; קהילה של עשייה ומלאכה. הרבנות בקהילה והקשר עם חברי הקהילה - מהווה משימה חשובה ומרוממת; אבל לא בכך אעסוק במאמר זה¹. ברצוני לעסוק דווקא בילדים, שהם לדידי עיקר תפקידו של הרב בקהילה המתחדשת. הדרך שאותה אציג - מן הסתם קיימת בסגנונות שונים במקומות נוספים, ולא באתי אלא לספר על דרך אחת, מתוך תקווה ליצור הפריה הדדית בין רבני קהילות.

אולי אפתח בסיפור שסיפר לי אחד ההורים. בנו שאל אותי: "האם הרב רימון הוא רב רק של הילדים או גם שלכם?". שמחתי לשמוע את השאלה, כי זוהי אכן המטרה - שגם הילדים ירגישו ויחושו שיש להם רב ושהם רוצים אותו! הבה ואספר מעט על הפעילויות עם הילדים.

1. אציין נקודה אחת. בשנה האחרונה הקדשתי את רוב שעות היום והלילה לעזרה לאנשי גוש קטיף, ולשם כך הקמתי את ארגון 'תעסוקטיף', המנסה למצוא עבודה לאנשי גוש קטיף. למשימה זו הפעלתי את חברי הקהילה, ומאות מהם סייעו בצורה מרשימה ומדהימה בכל התחומים האפשריים. בדרך זו כל הקהילה נרתמה למשימה חשובה כזו, דבר שהוסיף גם לקהילה עצמה וגם לאנשי גוש קטיף. משימתו של הרב איננה רק לתת הוראות הלכתיות (אם כי גם דבר זה יש לעשות בצורה מעמיקה ורצינית), אלא גם להוביל את הקהילה למשימות פנימיות ולמשימות חוץ.

א. בר מצווה ובת מצווה

בני מצווה - מתכוננים בדרך כלל לפרשה, וגם הרב דורש לכבודם. אולם, לא תמיד הדרשה מוסיפה להם משהו מיוחד, ולא תמיד מקדמת אותם או את הציבור. גם בנות המצווה - נמצאות פעמים רבות מחוץ למעגל זה.

כיצד יוצרים מערכת שתיתן תנופה לקשר עם הרב של בני המצווה ובנות המצווה? כיצד הופכים גם את הדרשה למשמעותית יותר בעבורם? כיצד ניתן לגרום בדרשה לחשק ורצון של שאר הילדים לקראת בר המצווה שלהם?

ובכן, נפגש אני עם כל בר מצווה או בת מצווה לפני השבת. ביחד, ננסה ללמוד על תחום המעסיק ומעניין את אותו נער או נערה. לעתים הדבר יעסוק בנושא שאותו הכינו לדרשה; לעתים הדבר יעסוק בשאלה המטרידה או מעניינת אותם; לעתים הדבר יעסוק בתחביב שלהם. השיחה והלימוד המשותף בנושא הקרוב ללבם, יוצרים קשר מיוחד המביא לשאלות נוספת ולהתייעצויות נוספות גם בשנים הבאות.

הדרשה בשבת על בר המצווה או בת המצווה תעסוק בנושא זה או בנושא אחר הקרוב אליהם. לדוגמה: בת המנגנת בפסנתר כבר שנים רבות - הדרשה עסקה במשמעות של נגינה ושל שירה. בת שלמדה עם אבא שלה מסילת ישרים לקראת בת המצווה - הדרשה עסקה בספר מסילת ישרים ובחשיבות ללימוד תיקון המידות. בן שסיים שולחן ערוך אורח חיים - הדרשה עסקה בחשיבות של לימוד ההלכה. בן שקרא בצורה מרשימה ומדויקת בתורה - הדרשה עסקה בחשיבות הדקדוק והלשון המדויקת, ובמעלות המיוחדות של השפה העברית. בני מצווה תאומים - היודעים לחיות באהבה מיוחדת - הדרשה עסקה במשמעות המיוחדת של אהבת אחים זה לזה. בת שהעסיקה אותה ענייני כשרות והכשרים שונים - הדרשה עסקה בדגשים על כשרויות בימינו; בת האוהבת לומר תהלים - הדרשה עסקה במשמעות אמירת תהלים ובאמירת תהלים על חולים; בן שעסק בדרשה בנושא הדורות הקודמים במשפחה - הדרשה עסקה בחשיבות השושלת המשפחתית והעצמתה; בת הכותבת סיפורים - הדרשה עסקה בחשיבות בעיסוק בספרות ועל הזהירות שצריך כדי שהספרות תנבע מתוך קדושה; בן שסיים כמה מסכתות בגמרא - הדרשה עסקה במשמעות לימוד הגמרא; בת המצטיינת בדרמה ובציור - הדרשה עסקה במשמעות של ראיית המציאות בהמחשות שונות; בן האוהב לעזור לחבריו ומתנדב בעזרה במקומות נוספים - הדרשה עסקה בענייני חסד, וכהנה וכהנה דוגמאות רבות.

דרשה זו, פרט לכך שהיא מחזקת את הנער עצמו, הרי שהיא נותנת כיווני אור לילדים נוספים, כשכבר כמה שנים לפני בר המצווה או בת המצווה מתחילים לחשוב מה ילמדו עם הוריהם וכיצד יתכוננו לקבלת המצוות. בדרשה זו נמצאים כל הילדים, ודבר נדיר הוא שילד עוזב את בית הכנסת בזמן השיחה (וב"ה מדובר על כמה מאות ילדים).

ב. שמחת תורה

מקובל בעם ישראל לחלק שקית לילדים בשמחת תורה. דבר זה הוא מאורע מיוחד לילדים, ומהווה גורם מושך להבאתם לבית הכנסת ולשמחתם בשמחת תורה. אולם, כלום אפשר להסתפק בכך?

לפני כשש שנים כשהחילתי את רבנות הקהילה, אמרתי לגבאים שלפני חלוקת השקיות אני רוצה להעביר שיעור לילדים. הם אמרו לי "אין סיכוי. יש כאן מאות ילדים; הם לא יקשיבו". והנה זה פלא: הילדים הקשיבו חצי שעה בסבלנות. כמוכן, השיעור היה מותאם אליהם ולרב

גוניות הגדולה של הילדים (מדובר מגיל 3 ועד קרוב לבר מצווה!); כמוכן שבתוך השיעור גם שרנו ביחד וגם אמרנו ביחד פרק תהלים. גם נעשתה הכנה לקראת עליית "כל הנערים" שקרובה היתה לבוא וגם היה סיפור. גם דברי הלכה על "קידוש" וקידוש במקום סעודה, שהרי הם עומדים לאכול את מה שבשקית. וכמוכן, שסוף השיעור היה ב"קידוש".

הילדים התלהבו כל כך, עד שהורים אומרים לי שכל השנה ילדים מחכים לשיעור זה. שיעור זה נערך כיום בבית הכנסת עצמו (ובאותה שעה קוראים בכמה מניינים בחדרים צדדיים). יושבים להם כ-450 ילדים, ומסביב מאות הורים הבאים לחזות במחזה מרנין לב. יושבים הילדים, מקשיבים, משתתפים, מרגישים חלק מן הקהילה גם ב"קבלת התורה"; לבסוף מקבלים שקית ועולים ביחד לעליית "כל הנערים".

תוספת כזו איננה מכבידה על הילדים אלא להיפך. ילדים רוצים ומעוניינים בפעילות רוחנית, שהיא חשובה להם אף יותר מן השקית, כשהיא נעשית בצורה נכונה.

ג. חופש

ימי חופש הם לעתים ימי פריקה מוחלטת אצל הילדים. מעט לאחר היכנסי לתפקיד החלטתי לנסות מתכונת אחרת. הודעתי שתהיה תפילה בשעה 8.00 לכל הילדים והנערים (ולמבוגרים שירצו להצטרף, ויש רבים כאלו) ולאחריה שיעור. לגנים - התקיימה תפילת ילדים במקביל. לאחר מכן השיעור. השיעור מחולק לפי שכבות הגיל השונות, החל מגן חובה ועד לנוער. בסך הכול - כשמונה קבוצות במקביל. השיעור קצר - כחצי שעה, ואחריו ממתק צנוע.

דבר זה מתקיים בכל ימי החופש, גם בחופש הגדול וגם בשבוע שלפני פסח וכדומה. ב"ה מגיעים ילדים רבים מאוד המחכים כל השנה לימים אלו. דבר זה יש לו ערך כפול ומשולש: ראשית, הוא מקנה הרגל של תפילה בבוקר, בשעה נכונה, גם בחופש (גם לבנים וגם לבנות). שנית, הוא מתחיל את היום בצורה מסודרת גם בחופש, ולא הופך את החופש להפקרות ולפריקה. שלישית, הוא מרגיל את פתיחת היום בדבר תורני. רביעית, הוא הופך את הילדים לחלק מהותי מאוירת בית הכנסת.

בימי תשעת הימים, וכן בימים נוספים שהדבר התאפשר (כמו ביום הבחירות או בימי שישי של אסרו חג וכדו') נערך באותה מתכונת יום לימוד, עד הצהריים. לאחר התפילה, שוקו ולחמנייה, ולאחריהם שיעורים עד הצהריים, וקינחו בקרטיב. בימים אלו, היו בדרך כלל, קרוב למאתיים וחמישים ילדים בכל יום.

ד. דרשות

הדרשות מופנות גם למבוגרים - ולכן צריכות להיות בהתאם. אולם, הדרשות מופנות גם לילדים. גם הם ציבור משמעותי וחשוב בקהילה. לא ייתכן שישבו מאות ילדים בקהל, והדרשה תתעלם מהם! אין זה פשוט לשלב בין ציבור כל כך הטרוגני, אבל ניתן לפחות לפתוח בדברים המתאימים גם לעולמם של הילדים; ואחר כך להמשיך ולהעמיק גם בדברים שידברו רק אל המבוגרים. לעתים, הילדים כל כך מרכזיים - כמו בליל שמחת תורה או בליל שבועות. במקרים אלו - כל הדרשה מועברת דרך הילדים. בדרך כלל במקרים אלו שואל אני שאלה את הילדים - והדרשה הולכת ומורכבת דרך תשובותיהם של הילדים. לעתים, דרשה זו מגיעה לעומק מיוחד, הנותן גם למבוגרים תכנים ומחשבות, וגורם עניין מיוחד גם אצל המבוגרים.

ליל סוכות - הקהל הומה מפה לפה, ובתוכו מאות ילדים. פתחתי בשאלה לילדים: "מה משותף

בין ליל סוכות ובין ליל הסדר?!" היכיתי לתשובה: בשניהם יש חובת אכילה של כזית - כזית לחם בסוכה וכזית מצה בליל הסדר. אולם, תשובה זו היתה התשובה השישית. לפנייה היו תשובות רבות ומגוונות, שפתחו כיווני מחשבה מעניינים. למשל, ילד בכיתה ב' ענה: בליל הסדר אנו אוכלים את האוכל הפשוט ביותר, ובסוכות אנו יושבים בבית הפשוט ביותר. תשובה נפלאה ומעמיקה! ואכן את דבריו יכולתי להמשיך במשמעות הפשוטות של שני הדברים מחד, ומאידך, בכך שדווקא הפשוטות היא הנותנת להם את העוצמה המיוחדת. דווקא הפשוטות מחברת אלינו את הקב"ה ומראה לנו את מציאות ה' הסובבת אותנו. דווקא הפשוטות של המצה מובילה לחירות פנימית של האדם, ללא תוספות; מביאה את האדם למציאות שבה נמצא היסוד הראשוני של הלחם, של האדם, שבו הוא תלוי כולו בקב"ה. דווקא הסוכה בפשוטותה, מראה לנו שגם הישיבה בתוך בית חזק - מגיעה מאת הקב"ה; דווקא הסוכה הנופלת, היא זו שניתן בקלות להקימה, והיא הקיימת למשך כל ההיסטוריה של עם ישראל. בדרשות כאלו הילדים נמצאים, הילדים שותפים והילדים ממשיכים ומהווים חלק מן הקהילה וחלק מן התורה שבתוכה.

ה. השתתפות ילדים בתפילה

ההשתתפות של ילדים בתפילה משתנה מקהילה לקהילה. יש מקום לשקול אם ניתן לאפשר לילדים לומר פסוקי דזמרא, או 'לכו נרננה' או משניות 'במה מדליקין' (בחלוקה שבין הילדים) או השתתפויות אחרות (כמו אנעים זמירות או גלילה). דבר זה עשוי להשתנות בין קהילה לקהילה.

צריך לדעת שעצם הבאת הילדים לתפילה היא דבר חשוב. כך מוזכר בילקוט שמעוני (תהלים רמז תתלא), שכך אמר הקב"ה למשה: "עתידין בניך בני ג' שנים ובני ארבע שנים לישב בבתי כנסיות ובבתי מדרשות...". הרמ"א (או"ח קכד, ז) הוסיף שצריך ללמד את הקטנים לענות 'אמן'. דבר זה מגדיר את גיל הילדים לגיל שבו הם יודעים לענות 'אמן' (בדרך כלל מעל גיל 3). הרמ"א מביא שם (סי' קמט) דבר מעניין בשם האור זרוע: לדעתו, מביאים קטנים "לנשק התורה". דבר זה מוריד את הגיל לגיל צעיר מאוד, וברגע שהילד יודע לתת נשיקה לספר תורה, יש מקום להביאו.

ילדים קטנים יותר אין לכאורה מקום להביא. הגמרא אומרת במסכת חגיגה (ג, א) שהנשים באות לבית הכנסת לעתים בעקבות הילדים - "כדי ליתן שכר למביאיהן" (מביאים את הילדים כדי לחנכם בנישוק ספר תורה וכדו'). אולם כיום ישנו נוהג חדש, שמביאים את הילדים כדי שהאמא תוכל להתפלל! בזמן חז"ל היו הילדים באים כדי "לתת שכר למביאיהם", אולם כיום "התינוקות באים כדי לאפשר לאימותיהם להתפלל!" אמנם, לעתים הילדים מרעישים ובמקרה כזה עדיף שהילדים והאם יישארו בבית (משני"ב סי' צח ס"ק ג). כשהילדים מפריעים, לא די שהדבר מפריע לקהל, אלא שדבר זה פוגע בחינוך של הילד, המתרגל לראות בבית כנסת מקום שניתן להפריע בו (אמנם, צריכה להיות סבלנות רבה וזהירות רבה ביחס לילדים).

אין כאן המקום להכריע בשאלה זו של הבאת ילדים לבית הכנסת, וגם שאלה זו משתנה בין קהל לקהל. אולם, לאור המקורות הנ"ל באופן עקרוני ניתן לראות שטוב לילד לשהות בבית הכנסת, ועם כל זה צריך להיזהר שלא יפריע לציבור. לכן, כל עוד הילד בשקט צריך לעודדו להגיע לבית הכנסת.

העידוד מצד הרב יכול להיות בכמה דרכים, אך אחת מן הדרכים היא לומר לו "שבת שלום"

בצורה יפה. או כאשר מדובר ביום חול, לעבור בבוקר לקראת סיום התפילה, ולומר "שלום" אישי לכל ילד שהגיע לתפילה עם אביו. כמו כן, להתייחס לילדים בתפילה בשעת הדרשה; לומר דרשה מיוחדת ביום שבו מגיעים ילדי כיתות א' עם הסידור החדש (מקפיד אני על כך בכל שנה, ודבר זה מביא את הילדים גם בשבתות אחרות, ובהזדמנות זו ניתן לדבר עם הילדים גם על החשיבות של השקט בתפילה וכדומה).

דרך זו, של הבאת הילדים, כאשר היא נעשית בצורה לא נכונה, הרי שהיא יוצרת כעסים בין ההורים; תסכול אצל הילדים ועוד ועוד. מאידך, כאשר הילדים מגיעים לבית הכנסת בצורה נכונה, הרי שהדבר מוסיף רבות הן לקהילה והן לילדים עצמם המרגישים חלק מן הקהילה.

1. תוכחה

כיצד מעירים לילדים? ניתן לעתים להעיר לילדים על שהם משוחחים בתפילה או מפריעים. אבל, ראשית צריך להיזהר שלא להעיר להם ולעשות בעצמנו בדיוק אותו דבר! לעתים המבוגרים מפריעים לא פחות מן הילדים, אך אוהבים להעיר לילדים.

שנית, צריך לדעת כיצד מעירים. דרך אחת של תגובה היא לנוזף בו או לחילופין לעשות לו "ששש..." ולנוזף בו מבט קשוח. דרך זו אולי תגרום לו להיות בשקט, אבל ייתכן שהוא לא יבוא בפעם הבאה.

דרך אחרת היא להוכיח מתוך אהבה. למשל, לשים יד על כתפו בחינך קל, ולומר לו "זה לא מתאים לתפילה". או בדוגמה אחרת: ניתן לצעוק על ילדים לבל ירעישו בזמן מגילת אסתר. אבל לחילופין, ניתן לתת שיחה קצרה לפני המגילה שתוכנה הוא: "ילדים יקרים: האם חשוב להרעיש בזמן קריאת 'המן'!". התשובה תהיה "כן". ואכן אנחנו נחזק אותם: "זהו מנהג חשוב, המופיע בספרי ההלכה (רמ"א); אנחנו רוצים למחות את זכרו של המן". "האם יש משהו חשוב יותר?". אולי תהיה תשובה "למחות את ושת"י". אבל במהרה תגיע גם התשובה "לשמוע את המגילה". "נכון ילדים, אנחנו עכשיו מנסים ביחד לקיים את המצווה של מחיית עמלק. לכן, תרעישו ביהמן! אבל כשהגבאי מרים את היד, תפסיקו להרעיש, ותיזהרו שלא יהיה רעש בשאר קריאת המגילה" (ניתן גם לעשות ניסיון לדוגמה: לקרוא פסוק במגילה שיש בו המן, ולתת לילדים להרעיש ולהפסיק כשהגבאי מרים את ידו).

2. שאלות על ידי ילדים

חשיבות עצומה ישנה לשאלות על ידי ילדים בקהילה. השאלות מחברות אותם אל הרב; השאלות מאפשרות להם להוציא דברים המטרידים אותם ולהתייעץ לגביהם עם סמכות תורנית; השאלות מאפשרות להם להתחבר לעולם ההלכה ומרגילות אותם לחפש כל העת את רצון ה'. אחד הדברים המסייעים לכך הוא שו"ת לילדים. לעתים רבות, אני עורך שו"ת עם הילדים. יש הסבורים, שילדים לא ישאלו ולא ידעו מה לשאול. אולם, אדרבה, ילדים שואלים המון, צריך רק "את פתח לוי". פעמים רבות, חוזר אני משיעור שנתתי בישיבה הגבוהה (הר עציון שבאלון שבות), לאחר מכן עובר בשיעור שו"ת לכיתה י' (באולפנא או בישיבה תיכונית), אחר כך בשיעור שו"ת בכיתה ז', אחר כך בשיעור שו"ת בכיתה ד' ולסיום בשיעור שו"ת בגן חובה. בכל הגילאים מרבים לשאול ולהתעניין. אולם, בדרך כלל, ככל שהגיל יורד - עולה כמות השאלות. שיעורים אלו יוצרים התעניינות רבה אצל הילדים וגורמים להם להיות חלק מן השיעור. אחר כך באים הם לשאול בכל עת ובכל שעה. בדרך כלל בסיומה של תפילה ניתן לראות שורה של

אנשים המבקשים לשאול שאלה. לעתים יהיו שם: ילד בן שבע; מבוגר בן 45; קשיש בן 70; בן 30; בן 15; בן 5 ועוד מגוון שכזה. ככל שנאפשר לילדים לשאול, כך הם יבואו וישאלו יותר. וכך, גם כשיגדלו ילמדו את תורת השאלות ויתחברו יותר לתורת ה' ולהלכה העומדת במרכזה (כמובן שצריך לשים לב כיצד לענות באופן מכובד לכל אחד, וכן לחנך את האנשים, בצורה עדינה, לחשוב לבד בדברים שכך מתבקש).

ח. אהבה, הערכה ויחס

הנקודה האחרונה, אך אולי החשובה מכולם היא: יחס. ההערכה הכנה שלנו לילדים והיחס שאנו נותנים להם, עשוי לגרום להם להרגיש חלק מן הקהילה, או חלילה להרגיש רחוקים. יחס צריך להתחיל באמירת שלום. לא ייתכן שניתן שלום לאבא או לאמא, ונתעלם מן הילד. צריכה להיות אמירת שלום ברורה ונעימה גם לילד.

שנית, בהקשבה אליו. הקשבה רצינית לשאלותיו והקשבה רצינית לרצונותיו. שלישית, בתשובות הרציניות בחזרה, ולא בתשובות רדודות "השלופות מהמותן". יחס גורר יחס. יחס של כבוד, של הערכה ושל אהבה, מביא לידי כך שגם הילדים ירגישו רגש של אהבה ושל חיבור כלפיו, וכך יהיו מחוברים ויבואו בכל עת נדרשת. הילדים הם גורם חשוב ומשמעותי ודורש השקעה מרובה. פרט לכל הני"ל כמובן שצריך תפילות רבות על הילדים של המשפחה ועל הילדים של הקהילה. כל אשר נכתב במאמר זה מראה על נקודות טכניות לשיבוץ הילדים באופן נכון יותר בתוך הקהילה, אולם עיקר ההצלחה תלוי בסייעתא דשמיא; עיקר ההצלחה תלוי בתפילותינו. "ברכנו אבינו כולנו כאחד באור פניך".

